

Az 1927-es csehszlovákiai cigányellenes törvény genezise¹

ISTVÁN GAUČÍK

The genesis of the 1927 Czechoslovak anti-Gypsy law

Keywords: Roma studies; Roma communities; Czechoslovak Republic; legislation; discrimination; assimilation

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v27y2025i1.07>

A rendszerváltás óta a szlovákiai romakutatás területei kiszélesedtek. Számos új téma jelent meg, és a tényfeltárást felvállaló (alap)kutatások eredményei több dimenzióba sűrűsödtek. Szlovákiában a tematizálás szintjén nemcsak szűkebben véve a roma kisebbség történetéről beszélhetünk, hanem olyan tárgykörökről is, mint az állami romapolitika, etnikumközötti interakciók, csoportos és egyéni kötődések. A szakmai igények mind erőteljesebben a transzdiszciplinaritás területére koncentrálnak az országos szintű kutatásokon kívül regionális, interregionális és lokális szintű megközelítések megvalósítására fogalmazódtak meg. Az elért eredmények mellett azonban a tudományos és módszertani hiányosságok bemutatása sem kerülhető meg. A kutatások összehangolásának és a koncepciók alkotásának hiányát, tabutémák és kutatói előítéletek továbbélését, a szakmai diskurzus megkérdőjelezését vagy éppen a nemzetközi szintű összehasonlításokkal szembeni zárkózottságot említhetem.

A szlovák tudományosságra kevésbé jellemzők az intern térben (egyetemek, kutatóintézetek) folytatott szakmai viták, illetve egy-egy problémakörrel a diskurzus kezdeményezése. Már csak ezért is érdemes röviden vázolni a cseh konceptualizációs kísérleteket, amelyek Marek Jakoubek és Tomáš Hirt nevéhez fűződnek, akiket a cseh romológiában „radikális konstruktivistákként” tartanak számon. A cseh romológia antropológiai irányzata, mint egy alternatív diskurzus lehetősége, az 1990-es évek elején szer-

1 A tanulmány a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében a következő kutatási program keretén belül készült: APVV-20-0526: *Politikai szocializáció Szlovákia területén 1848–1993 között*. Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-20-0526: *Politická socializácia na území Slovenska v rokoch 1848 – 1993*, riešeného v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied, v. v. i.

veződött. A szociális és kulturális antropológia nemzetközi eredményeire, valamint a szociális konstruktivizmus és etnicitás elméleteire támaszkodott. A „hagyományos romológia” kulcstémái (nyelv, folklór) helyett a kultúrára, a szociális szerveződésekre (rokonság, család), az etnorevitalizáció és a szociális kirekesztés jelenségeire összpontosított.

Ez az iskola eltávolodott a közösségi és faji típusú értelmezésektől. A teoretizációs hajlam egyszerre lett az erőssége, de a gyengesége is. A hagyományos romológia képviselői – a Milena Hübschmannová nevével fémjelzett nyelvészeti-néprajzi iskolához tartozók – szerint az antropológusok megállapításai hibásak voltak, ezért elzárkóztak eredményeik átvételétől. Valójában konkurensként kezelték őket. Az antropológusok szerint azonban a két irányzat mégiscsak kiegészítheti egymást, eredményeik termékenyítőleg hathatnak a további kutatásokra.

Jakoubek háromféle roma kultúrát különböztetett meg: a hagyományosat, a nemzetit és a szegények (gettó)kultúráját. A hagyományos roma csoportok kultúráinak szervező elvei közé a családot, a rokonsági kapcsolatokat, a rituális (nemcsak testi) tisztaság eszményét és az endogámiát sorolta. Ezek a csoportok politikai képviselettel nem rendelkeztek, az etnikai hovatartozás számukra indifferens. Az ún. roma nemzet kultúra-képviselői és egyben alkotói a politikai és kulturális elit tagjai, akik ezzel tudatosan identifikálódtak is. A roma kulturális intézményrendszer, mely az identitásteremtés „infrastrukturális eszköze”, a többségi társadalomét másolja (pártok, múzeumok, színházak, folyóiratok, himnusz, televízió- és rádióadások stb.). A szegények szociálisan elkülönült-elkülönített kultúrája valójában a modern társadalom szubkultúrája, saját logikával és struktúrákkal. Fő jellemzője mégsem a szegénység, hanem a diszkrimináció és az esélyegyenlőtlenség következtében hosszú távon állandósult szociális elkülönülés valósága. Jakoubek a hagyományos és a nemzeti/nemzetteremtő kultúra közötti ellentmondásokat is árnyalta. (Jakoubek 2007, 113–116. p.; Jakoubek 2008, 175–192. p.)

Jakoubek és kutatótársa, Hirt nézeteit Pavel Barša bírálja, aki szerint a roma identitás és nemzeti kultúra destruálásával ugyan az identitáspolitikával szemben léptek fel, ez az irányvonal azonban vakvágányra vitte a koncepcióikat. Bár elismeri, hogy mindkettőjük elméleti premisszáik helyesek voltak, következtetéseiket téveseknek tekinti. Felrója nekik, hogy a roma identitásteremtést kizárólag az etnopolitikusok és etnopolitikai vállalkozók tevékenységéhez kapcsolták. Emellett nem az identitás konstrukciót vizsgálták, hanem új konstrukciókat építettek, vagy legalábbis részt vettek azok megalkotásában.²

2 Jakoubek és Tomáš Hirt nézeteinek kritikájára lásd http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=115. A további „párbajra” vö. Jakoubek, Hirt és Barša írásait a következő tanulmánykötetben: Jakoubek–Budilová 2008.

Témamegjelölés és kérdések

A kutatásokat nehezíti vagy éppen akadályozza, hogy számos állami szerv levéltári gyűjteménye rendezetlen és így hozzáférhetetlen (legfőképpen az újabb belügyminisztériumi iratok). A roma témát ugyanakkor nem lehet csak önmagában vizsgálni. Historiográfiai kérdés is. A többi kisebbségtörténethez hasonlóan ez a téma is egyszerre csehszlovák, majd cseh és szlovák kutatási probléma, még ha ezt sokan a szlovák történeti szakmában kellőképpen nem tudatosítják is. (Jurová 1998, 17–21. p.; Jurová 2007, 129. p.)

A romák méltán specifikusnak tekinthető történetének kutatásában, mely történetileg és kulturálisan eltér az európai népektől, a fogalomtisztázás is késik. A nacionalizmus kutatásokból („nationalism studies”), szociológiából, kulturális antropológiából átvett fogalmak és elméletek inkább zűrzavart és a roma kultúra (kultúrák) jegyeinek „elmosódását” okozták, mint egy tisztább kép megrajzolását. Viták folynak a roma etnicitásról (nemzet?, nemzetté váló közösségek?) és a „roma nemzet” fogalmáról, melyet némelyik kutató csupán a roma elitek konstrukciójának tekint. (Binder 2009, 207–228. p.) Ellenben a roma közösségek hagyományos, szűkebb, „elhatárolt” környezetükben határozzák meg önmagukat a többségi nemzetekkel és más roma közösségekkel szemben. A romák önazonosság-tudatának és öndefiníálásuk meghatározó jegyeinek a feltárása sem zárult le, hiszen valójában mit is értenek e csoport(ok) tagjai a roma nemzetiség kategóriája alatt? A másik oldalon zavart idéz elő az állam félreérthető, kérdéses, sok vonatkozásában felületes vagy éppen diszkriminatív kisebbség- és romapolitikája. (Pavelčíková 2007, 92–101. p.)

Az ilyen jelenségek miatt is kaphatott számos esetben táptalajt a mitizálás, tabués előítélet-teremtés vagy az át- és túlpolitizáltság. Joggal tehető fel egy szakmai kérdés is: mi a kisebbségtörténet-írásból a romakutatások célja? Másképpen fogalmazva: mik a történeti stratégiák céljai? Krónikás hagyományteremtés és legitimálás? A többségi társadalmak romákkal szemben gyakorolt erőszakos jellegű integrációs és asszimilációs kísérleteinek bemutatása? Az állam megtorló intézkedéseinek számbavétele? Ezek a területek azonban a romák mint az előítéletek, politikai érdekek és támadások „tárgyai” jelennek meg. Vagy éppen a messianisztikus értelmiségi stratégiámu-tatás a cél? Esetleg a roma kultúra jobb, mélyebb megismerése és ezen értékek közvetítése a többség felé a kultúrák közti párbeszéd jegyében, miközben az etnicitást szociális konstrukcióként fogjuk fel? (Mann, Arne B. 2002, 421–430. p.; Mann, Arne B. 2005, 7–20. p.)³

3 Marek Jakoubek elemezte – a kulturális antropológia szempontjából kritikusan – a romológusok sokszor „tudománytalan” magyarázatait, a roma kultúrán (kultúrákon) belüli demarkációs vonalak kijelölését és prekonceptiók alkotását, valamint a roma elitek nemzet- és

Ez a tanulmány az előző kérdéseket teljes egészében nem válaszolhatja meg. Sőt, csak az állam represszív funkciójára mutat rá. A dolgozat szűkebben véve a közép-kelet-európai térségben a masaryki humanizmus és szociális érzékenységu demokratizmus eszményeit magáénak valló első Csehszlovák Köztársaság romapolitikájának egyik „pillérével”, a csehszlovák parlamentáris rendszer romákat érintő 1927. évi törvényével és annak vitájával foglalkozik. A tárgyalt probléma szélesebb összefüggésbe, a demokrácia és kisebbség viszonyrendszerébe illeszkedik. A csehszlovákiai romák helyzetének vizsgálata azért érdekes, mert Csehszlovákia olyan demokratikus országként határozta meg magát, mely a kisebbségek alkotmányos jogait szavatolta. A cseh politikai elit a demokrácia intézményrendszerét (az ellenőrzött hatalmat) a politikai rendszer egyedüli elengedhetetlen feltételének definiálta. A kormánykoalíciók kiegyezései és a legbefolyásosabb pártok közötti kölcsönös kompenzációk, valamint a társadalmi érdekérvényesítés szétforgácsoltságának „erőterében” azonban számos társadalmi probléma háttérbe szorult. A csehszlovákiai roma közösség(ek) integrálása és számukra a szociális politika eredményeiből való participáció biztosítása is ebbe a kérdéskörbe tartozott. (Heumos 1995, 166–168. p.; Horváthová 2003, 311–319. p.)

Először a statisztikai megközelítés buktatóira kívánok rámutatni, majd az ún. cigánytörvény parlamenti vitáját mutatom be, végül a törvény következményeivel foglalkozom.

Statisztika

A két világháború közötti szlovákiai romák számáról a szakirodalomban eltérő, legtöbbször becsült adatok szerepelnek. Az államigazgatási szervek adatainak kritikus vagy kevésbé kritikus átvételére kerül sor. Joggal állítható, hogy az állami statisztikák csak szigorú forráskritikával használhatók.

A (cseh)szlovákiai cigányság statisztikai alapú vizsgálata lényegében kudarcra ítélt vállalkozás, hiszen az 1922–1927 közötti korszak állami adatfelvételei (minisztériumok, csendőrség, közigazgatási szervek) mindig célirányosan politikai célokat szolgáltak, illetve az állami lépések meghozatalához nyújtottak alapfeltételt.⁴ Nem készültek tudományos igényű, nem voltak egységesített kritériumaik, az összeírásokat pedig az ország területén eltérő időközökben valósították meg, s ennek következtében a cigány lakosság lélekszámát és szociális szerkezetét hiányosan mérték fel.

A csehországi cigányösszeírás az 1889–1890-től alkalmazott osztrák mintára támaszkodott, amely a községi illetőséget vette figyelembe. Szlovákia és Kárpátalja

kultúrakonstruálását (szinte kizárólagosan az ún. magaskultúrára való irányultságot). Jakoubek 2007, 103–119. p. Vö. még Prónai 2004, 253–271. p.

4 A kassai romákra vonatkozó 1924-es felmérés elemzésére lásd Zupková 2007, 141–149. p.

területén az összes cigányt „összeírták”, tekintet nélkül a községi illetékességükre és az 1893-as magyarországi összeírás eredményeire.⁵ Komoly kutatási problémát jelent, hogy a szlovákiai cigányösszeírás befejezetlen maradt, 1927-ben megszakították és nem folytatták. Számos cigány csoportot – főleg a vándorló romániai lovári, kalderari cigányokat vagy az önkéntes asszimilációt választókat – nem is lehetett felvenni a nyilvántartásba. (Nečas 1986, 67. p.)

A csehszlovákiai romák 20. századi történetének egyik legjelentősebb kutatója, Ctibor Nečas szerint Csehszlovákiában 1927-ben összesen 51 866 roma élt, akik az összlakosság 0,02%-át alkották. Döntő többségüket (48 854) Kelet-Szlovákiában találhatjuk. Legnagyobb telepeiket Kassán és Tőketerebesen hozták létre (771 és 285 személy), valamint a Mátyusföldön (Nagymagyar: 266, Szeli: 260). Morvaországban 2268-an voltak. A cigányösszeírás Csehországban 579, Sziléziában 71, Kárpátalján 94 személyt talált, ezek az adatok azonban hiányosak, mert csak a vándorló személyek számát tartalmazzák, miközben például köztudott volt a letelepedett kárpátaljai cigányok magas száma Ungvár és Munkács környékén. (Nečas 1986, 68–70. p.) Az 1927. évi belügyminisztériumi adatok szerint Szlovákiában 62 192 roma nemzetiségű, ebből 60 315 letelepedett és 1877 vándorló cigány személy élt. (Poliaková 1999, 40. p.)

Az 1921-es és 1930-as csehszlovákiai népszámlálások a cigány nemzetiség kategóriáját az anyanyelvhez kötötték, de a szlovákiai cigányok kétnyelvűek voltak, a szlovák és a magyar nyelvet is használták, így sokan a szlovák vagy magyar nemzetiség tagjait gyarapították. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a társadalmi elkülönülés és a cigányellenes politika következtében a cigányok bizalmatlanok voltak bármiféle állami nyilvántartásba vétellel szemben. (Jakoubek–Budilová 2008, 98. p.)⁶

A csehszlovákiai romák népszámlálási adatai⁷

Év	Csehország	Szlovákia
1921	61	7 967
1930	277	31 188

5 A történelmi Magyarország felbomlásakor Csehszlovákia területére kb. 40–42 ezer roma került (más szerzők szerint 36 ezer). A becsült adatok szerint kb. 92,8%-uk állandó lakhellyel rendelkezett. 5,5%-uk folytatott félig letelepedett életmódot és 1,7%-uk vándorolt. Džambazovič, 2001, 496–497. p.

6 Az 1919-es rendkívüli szlovákiai népszámláláskor ugyan az egyéb nemzetiségek kategóriájában külön szerepelhetett a cigány nemzetiség, ezek az adatok azonban használhatatlannak, mert az egyéb kategóriába több nemzetiséget soroltak. Tišliar 2007, 86–92. p.

7 Az adatok forrása: Poliaková 1999, 40. p. Eltért adatokat közöl Ctibor Nečas. 1921-ben összesen 7284, 1930-ban 26 956 romát számoltak össze Csehszlovákiában. Lásd Nečas 1988, 126. p.

A szlovákiai cigányper

Az államfordulat után a cigányok helyzetével foglalkozó törvény megszületése késett.⁸ Ennek számos oka volt. Külpolitikai téren a német és magyar revíziós törekvések eliminálása, valamint a nyugati, főleg a francia szövetségi kapcsolatok kiépítése vált elsőrendűvé. Belföldön az új állam politikai és gazdasági rendszerének megalapozása és a nemzetiségek szeparatista szándékainak felszámolása bírt kiemelt fontossággal.

Pénzügyi és politikai nehézségek miatt 1919 és 1924 között ugyan nem került sor ún. cigánytörvény előterjesztésére, a belügyminisztérium azonban már 1923-tól konkrét lépéseket tett a törvényjavaslat kidolgozására. A társadalmi légkör, a közrend romlásával mindjobban cigányellenessé vált. Az 1920-as évek első felére a cigányság és a többségi népek együttélésében sokféle törésvonal alakult ki. A többség és kisebbség között fennálló, öröklött szociális ellentéteket csak súlyosbította a köz- és vagyonbiztonság megrendülése. A vándorló cigányok elleni határozott állami fellépésre Csehországban már 1919-től születtek képviselői indítványok, járási és községi javaslatok, de a törvényhozás szintjére ezek elemei nem kerültek. (Šípek 1990, 139–144. p.)

Időközben, Kelet-Szlovákiában, Szepsi környékén fiatal cigányok csoportja 1926-ban és 1927 legelején lopásokat és rablógyilkosságokat követett el.⁹ Az első letartóztatásra, két makranczi lakos és egy szepsi fakereskedő meggyilkolásának vádjával, 1927. január 21-én került sor, és az év májusáig további tíz cigány személyt vettek őrizetbe. A közvélemény kezdetben nem szentelt nagy figyelmet az ügynek, és a sajtó is csupán a vizsgálat részeredményeiről szolgáltatott híreket. A fordulat akkor következett be, amikor a csapat tagjai azt állították, hogy néhányan áldozataik húsát elfogyasztották. A józanul gondolkodók szerint az őrizetbe vett személyek ezt csak kitalálták, hogy felfigyeljenek rájuk, a sajtó azonban az ügyet felfújta és a kannibalizmust kész tényként kezelte. A közvélemény könnyen befolyásolható volt, az előítéletek „mozgósíthatók” voltak. Kassán vakláрма is terjedt az állítólag eladott emberhúsról. Mindezeket az eseményeket a sajtó ún. fekete krónika rovataiban és „aktualizált” tudósításaiban hiszterizálta, az elfogultságokat felerősítette – Csehországban főképpen az agrárpárti Venkov –, és tudatos cigányellenes kampányt szított, mely a közvélemény gondolkodását és a parlamentet is befolyásolta. (Vaníček 2005, 50–77. p.)

A bíró ekkor végzetes hibát követett el. A csapat vezetőjéhez, Filke Sándorhoz a cellába beengedte az újságírókat. Filke látta, hogy az érdeklődés központjába került, és

8 Csehszlovákiában, ha a vonatkozó törvény vagy rendelet hiányzott, érvényben hagyták az osztrák és a magyar szabályozást. A cseh országrészekben a romák vándorlásával foglalkozó 1888. szeptember 14. 14.015 számú belügyminisztériumi rendelet, míg Szlovákiában és Kárpátalján az 1916. évi 15.000 számú maradt érvényben.

9 Ugyanebben az időben Dél-Csehországban is cigányokhoz köthető sorozatos rablásokra került sor.

tovább színezte a történetet. A helyi cigány közösség nevében a szeptemberi cigányvajda nyilvánosan elhatárolódott a Filke-csoporttól. Hangsúlyozta, hogy a szeptemberi romák bérmunkásokként mindig tisztességesen dolgoztak, az elkövetőket pedig, akik szégyent hoztak rájuk, kirekesztették. A letartóztatott fiatal cigányok analfabéták voltak, gyakran a feltejt kérdéseket sem értették. A tárgyaláson zárkóztan viselkedtek. Vallomásaik egymásnak ellentmondtak, sőt egymást is vádolták. A tanúk meghallgatása sem tisztázta az ügyet. A vizsgálat tovább folytatódott, s eredményeképpen 1927 júniusáig még további 45 személyt vettek őrizetbe (de csak 5 esetet sikerült bizonyítani). A vizsgálat végén 63 cigányt vádoltak meg, akik körét végül 19-re szűkítették. Többségük még a 18. életévet sem töltötte be, a legidősebb 29 éves volt. (Nagy 2009, 99–132. p.) A per hamar a külföldi újságok hasábjaira is felkerült. Számos téves, elfogult, támadó, megfélemlítő és rasszista cikk született, melyek a kannibalizmusról mint különleges közép-európai jelenségről értekeztek és a cigányságot kollektíven elítélték. Mindenesetre ez a sajtóvisszhang Csehszlovákia tekintélyét megtépázta. (Nagy 2008, 97–129. p.)

A kassai főtárgyalásra, mely magyarul folyt, sok külföldi tudósító érkezett. 1929. április 5-re kettő kivételével mindegyik megvádolt személy bevallotta bűnösségét, a bizonyítási eljárás folyamán azonban a szenzáció, az újságírók nagy csalódására, késett. Egy hét után a vádlottak már azt állították, hogy a kannibalizmust egyikük találta ki, hogy így „szórakozzanak”. Filke azt állította, hogy el akarta érni a bírósági tárgyalás meghosszabbítását. Az egyik szakértői vélemény szerint vezéri képességeit kívánta ilyen módon demonstrálni. A szeptemberi elkövetők ellen lefolytatott, egyébként áttekinthetetlen, bonyolult és sokszor bizonyítékokat is nélkülöző monstreperben felmerült kannibalizmus vádját a prágai anatómiai intézet és pszichiátriai szakvélemények egyértelműen cáfolták. A kassai kerületi bíróság 1929. július 20-án hozott ítélete szerint a csapat „rablókapitányát”, Filke Sándort és helyettesét, Elek Pált életfogytiglanra ítélték. A többiek nyolc évig terjedő börtönbüntetést és kisebb büntetéseket kaptak. Az elítéltek többségének fellebbezését a brünni legfelsőbb bíróság utasította el. A szlovák hatóságok ötüket a lipótvári börtönből az első bécsi döntés után átadták Magyarországnak. A kassai bíróságon 1940-ben perújrafelvételre került sor, az ítélet azonban igazolta a csehszlovák bíróság döntését. (Šalamon 1988, 147–154. p.; Zupková 2007, 4–10. p.)

Az „erős kéz” és a „megmentő humanizmus” jegyében

Ebben a feszült helyzetben az agrárpárti belügyminiszter, Antonín Švehla¹⁰ elrendelte a cigánytörvény formába öntését. A javaslat az 1924-es csavargást tiltó rendelkezésre támaszkodott. A jogi mintákat az 1888-as osztrák rendelkezés és a külföldi cigányokkal foglalkozó (francia- és bajorországi) törvények alkották.¹¹ A törvényjavaslathoz a bel-

10 Švehla, Antonín (1873–1933) csehszlovák politikus, háromszoros miniszterelnök.

ügyminisztérium indoklást is kidolgozott, amely két részből állt. Az indoklás első részében a minisztérium a cigánykérdés csehországi „történeti tablóját” festette meg, amely az állami és közigazgatási szervek megtorló rendeleteire szorítkozott. A megfogalmazók szerint a 19. század abszolutista berendezkedésének bukása és a liberális társadalomfelfogás következtében a cigányság a társadalmi rendet alapjaiban veszélyeztető népcsoporttá vált. Az eddigi rendelkezések anyagi eszközök és törvényi háttér megteremtése nélkül kudarcot vallottak. A közbiztonság veszélyeztetése elkerülhetetlenné tette a megtorló (az engedély nélküli vándorlás tiltása, a bandák feloszlátása) és megelőző intézkedések (összeírás, nyilvántartás, igazolványok, állami gyereknevelés) megtételét. A törvényt felhatalmazó jellegűnek írták le, amely a közigazgatás mozgásterét igyekezett kiszélesíteni. (Vaníček 2005, 80–82. p.)

A szenátus által jóváhagyott törvényjavaslatot és az alkotmányjogi bizottság állásfoglalását 1927. július 14-én a parlamentben a cseh agrárpárt egyik vezető politikusa, Karel Viškovský¹² terjesztette elő. (Danihel 2000, 271–272. p.)¹³ Felszólalásában hangsúlyozta, hogy a törvény legfontosabb célja az állambiztonság megőrzése, az új állam konszolidálása és legfőképpen a vidék köz- és vagyonbiztonságának megszilárdítása. Ez az érv nem volt véletlen, hiszen az agrárok legfontosabb választóbázisát a cseh gazdaságtársadalom alkotta. Szerinte a romák vándorlása az erkölcstelenséggel, koldulással és munkakerüléssel járt kéz a kézben, ami rablásokhoz és erőszakosságokhoz vezetett. Viškovský a kötelező iskolalátogatás roma gyermekekre való kiterjesztésének eredménytelenségét a társadalmi integrációjuk kudarcaként értékelte. Az előterjesztő szerint a cigányság Csehszlovákiában válaszütt elé érkezett. A politikus érvelése szerint a cigányságnak csak egyetlen – feltétel nélküli – útja lehetett: az alkalmazkodás (tehát az asszimiláció), a civilizált és letelepült életmód választása. Azzal érvelt, hogy a csehszlovák állam és a cseh nemzet a munka és a polgári kultúra alapelvein nyugszik, ezért az ezekkel ellentétes elvek, melyeket a cigányok kollektíven megtestesítenek, elfogadhatatlanok. A helyi közigazgatás erőforrásai ennek a kérdésnek a rendezésére alkalmatlanok voltak. Ezenkívül ez a politikai irányvonal nem merülhetett ki csupán a nyilvántartás bevezetésében és a statisztikai adatok szemrevételezésében, ezért sürgette az erőteljes állami beavatkozást: „Ezt az ügyet egységes szempont szerint és egy

11 Franciaországban 1912-ben hoztak diszkriminatív cigányellenes törvényt. Az 1926-ban elfogadott bajorországi törvény a 19. században mindjobban erősödő állami ellenőrzés folyamánaképpen a vándorló cigányokat sújtotta. Az állandó munkával nem rendelkező személyeket javítóintézetekbe küldhették, gyermekeiket pedig szociális otthonokban helyezhették el. Az 1928-as rendelkezések állandó rendőri felügyelet alá helyezték a cigányokat. Lásd Liégeois 1995, 118, 119. p.

12 Viškovský, Karel (1868–1932) jogász, politikus, képviselő.

13 A Nemzetgyűlés 101. ülésének digitalizált gyorsírási jegyzőkönyvét használtam, amely hozzáférhető a www.psp.cz portálon.

központból kell irányítani, és ez a program végül is nem jelent mást, mint a cigány veszély felszámolását.” A törvényjavaslat sokadik sebezhető pontját képezte a cigány gyermekek elválasztásának tézise, melyet az ellenzéki képviselők már az alkotmányjogi bizottságban támadtak. Viškovský ezt az érvet azzal „cáfolta”, hogy kijelentette: a gyermekek szülőktől való elválasztása az állam humanitárius kötelessége, mert így „megmenti” őket az erkölcstelenségektől, és így elkerülhető az új generációk „erkölcsi lesüllyedése”, elzüllése. A szenátus a javaslatban a nevelőintézetbe kerülő cigány gyermekek életkorát 14-ről 18-ra emelte, tudniillik ennyi év alattiakat lehetett volna elválasztani a szüleiktől. A gyermekeket 21 éves korukig tarhatták ezekben az intézményekben. A koalíció, nem titkoltan ehhez a javaslathoz kapcsolódóan, külön törvényjavaslatot nyújtott be a (köz)munkatáborok és javítóintézetek létesítésére, valamint a csendőrség fegyverhasználatának szabályozására.

A parlamenti vitában az ellenzék részéről elsőként a szociáldemokrata Jaromír Nečas¹⁴ kapott szót. Szerinte az előterjesztők faji alapra helyezkedtek, a javaslat pedig sértette a szabadságjogokat és az alkotmányt. Attól tartott, hogy az első paragrafus egyik megfogalmazása („és más munkakerülők, akik cigány módra élnek”) az éppen munkanélküli munkások ellen is alkalmazható. A letelepült, állandó lakhellyel rendelkező cigány közösségek úgyszintén diszkriminálhatók, még akkor is, ha a munkaképes lakosságuk a tavaszi-nyári időszakra kénytelen távolabbi helyeken idénymunkát vállalni. A további tételek, mint az antropometriai mérések és az ujjlenyomatvétel bevezetése stigmatizálják a cigányságot és bűnöző „fajként” kategorizálják. A cigányok szabadsága illuzórikus, hiszen vándorlásuk hivatali ellenőrzése, a családok és csoportok nyilvántartásba vétele, a fogságba vetés réme nem oldhat meg semmit, csak a ki- és továbbűzöttséget tartja fenn. Az elítélésük ugyanakkor vagyonelkobzással is járhatott. A gyermekelvételek gondolatát elutasította és kiemelte a cigány szülők szoros kötődését gyermekeikhez. A kérdés rendészeti-közbiztonsági szempontjait javasolta előtérbe helyezni. A diszkriminatív és igazságtalan lépéseket elutasította. A közhangulat negatív hatásainak kiküszöbölésére szólított fel, hiszen ezek jelentősen befolyásolták a törvényhozás munkáját. Elsősorban a szepsi eset szenzációként való kezeléséről, bel- és külföldi interpretálásairól volt szó. A bulvárszintű tudósítások csak még jobban felkorbácsolták a kedélyeket és már pogromközeli állapotokat teremthettek. A cigánykérdés árnyalt és józan kezelésére szólított fel. A politikának egyébként sem kellett volna fokoznia a veszélyes társadalmi hangulatot. Nečas, aki Kárpátalja-szakértőként közel állt Masarykhoz és az 1930-as évek szociális ügyeinek egyik jelentős szakpolitikusává vált, számos pozitív példát is felhozott a cigányok védelmében. Hangsúlyozta a cigányok fontos szerepét az államfordulat után a kelet-szlovákiai és kárpátaljai vasútépítésekénél,

14 Nečas, Jaromír (1888–1945) nemzetgazdász, publicista, képviselő, munkaügyi miniszter 1935–1938 között.

amelyek lehetővé tették a régiók gazdasági és kereskedelmi fellendülését. Kiemelte az ungvári cigányok önszerveződését, akik állami segítséggel saját iskolát építettek és emellett a cigányok markáns jelenlétét számos fontos szakmában.¹⁵ Ezen rossz szociális helyzetben élő népcsoport perifériára szorultságának okára is rámutatott: „A társadalom száműzöttjei mindig saját, különleges életüket élik.” Szerinte előrelépés a cigánykérdés terén csak oktatással és neveléssel, valamint gazdasági és kulturális felemeléssel érhető el. A szociáldemokraták a törvény ellen szavaztak.¹⁶

Ottakar Schubert,¹⁷ a kormánykoalíció német pártjának, a Bund der Landwirtenak a képviselője, altruista szelleműnek nevezte a törvényt, mely szükségszerűen önvédelmi célokat fogalmazott meg, ugyanakkor büntetőjellegét nem tagadta. A törvényt a polgári vagyonos osztály jogos lépéseként értelmezte és megfogalmazásában még Viškovský cigányellenes retorikáját is felülmúlta. Felszólalásában a cigányságot olyan elemnek mutatta be, amely állambiztonsági kockázatot jelent. A köztársaságot felforgathatja és veszélyeztetheti, mert a cigányok a múltban hírszerző és kémkedő tevékenységet is folytattak. A cigány „nomadizálást” alacsony fokú civilizációs szintnek írta le, amely során a folyamatos fajkeveredés(!) nem tehette lehetővé egy szilárd identitás kialakulását. Mondanivalóját számos sztereotípiát tartalmazta, így egyebek között az állatbetegségek terjesztése, erkölcstelen életvitel, törvénytelen és haszonelvű lókereskedelem. A munkatáborok és javítóintézetek megszervezését, valamint az iparendelékek jóváhagyásának korlátozását elkerülhetetlennek tartotta. A német agrárok a törvényt teljes mellszélességgel támogatták.¹⁸

Az ellenzéki padosorokban ülő Franz Matzner,¹⁹ a Deutsche Nationalpartei képviselője, szintén a szigorú állami intézkedések pártján állt. Valójában néhány formai kifogása volt a törvényjavaslattal kapcsolatban, a törvény szellemiségével azonban egyetértett, sőt a csehszlovákiai cigány lakosság (erőszakos) letelepítését javasolta (a külföldről bevándoroltakat kiutasította volna). A szepsi ügyben felmerülő kannibalizmus vádját fenntartások nélkül elfogadta. Párhuzamot vont a csehországi németek és a cigányság között is. A csehszlovák állam németellenes törvényeit és rendelkezéseit sérelmezve annál indokoltabbnak látta, hogy a cigányokat is diszkriminálják. A törvényjavaslatot támogathatónak ítélte.

15 A csehszlovák állam kárpátaljai modernizációs lépéseire, melyek a cigányság integrációját és asszimilációját célozták meg, lásd Baloun 2018, 183–195. p.

16 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101005.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101006.htm>

17 Schubert, Ottakar (1867–1945) tanár, csehszlovákiai német politikus.

18 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101006.htm>

19 Matzner, Franz (1869–1943) gazda, képviselő, politikus.

A német szociáldemokrata Irene Kirpal²⁰ a cigánytörvényt alkotmányellenesnek minősítette, mert etnikai és kisebbségi jogokat sértett. A javaslat a romákra nézve megbélyegző és általánosító volt. A szabad költözéshez való jogukat korlátozta és tartott tőle, hogy a munkaerő-migráció során a drákói szigorú rendelkezések a munkásokat is sújtani fogják. Részletesen foglalkozott a gyermekelvéttel és a bevezetendő állami gyermekgondozási rendszerrel, melyeket családellenesnek, embertelennek és antidemokratikusnak tartott. Azt is sérelmezte, hogy a koalíciós többség politikusai még a fellegbezés jogát sem adták meg a romáknak. Hozzászólásában a kormányt és az aktivista németeket támadva a szociális ügyek elégtelen és elfogult finanszírozási kérdéseire fektette a hangsúlyt. A német szociáldemokraták a törvényt nem szavazták meg.²¹

A kommunista Gáti József²² a polgári pártok reakciós törvényhozói tevékenységének újabb állomásaként tekintett a javaslatra. Az előtte felszólaló baloldali képviselőkhez hasonlóan úgy látta, hogy a törvény közvetve a munkásokat is diszkriminálhatja, hiszen a vándorló cigányokon kívül a mezőgazdasági szezonmunkásokra és munkanélküliekre is kiterjeszthető. A törvényt szöveg általános megfogalmazásai nem tettek különbséget a munkakeresők és a munkakerülők között, ezenkívül teret nyitott a hivatali túlkapásoknak, hiszen például a személyi adatok megállapítása végett kétheti internálást is elrendelhettek. A cigánytörvény csehszlovák változatát sokkal szigorúbbnak tekintette, mint a francia törvényt, mely a munkásokra vonatkozóan differenciált kategóriákat vezetett be. Véleménye szerint a kormány alig titkolt szándéka volt, hogy ezzel az eszközzel üldözze a munkásokat. A kommunista párt nemzetiségek feletti retorikájának szellemében úgy fogalmazott, hogy a párt nyíltan a cigányság mellett áll, mert olyan elnyomott, jogok nélküli és üldözött kisebbségről van szó, melyet a kapitalizmus rendszere taszított a társadalmon peremére. A gyermekek állami elvételének és gondozásának gondolatát kategorikusan elvetette, ennek felvetését álhumanizmusnak tekintette, mely megoldás ezt a bonyolult kérdést amúgy sem oldhatja meg. Elutasította a faji alapú megkülönböztetést, mely a zsidókkal szembeni eljárásokkal volt rokonítható. Rámutatott a szegénység veszélyeire és a cigányság elmaradt társadalmi integrációjára. A cigánykérdés rendezésének „eszközeiként” sorolta fel az emberszeretetet, az oktatást és a szociális segítséget, valamint távlatilag a proletárforradalmat.

Az ellenzéki német nemzetiszocialisták pártjának képviselője, Hans Krebs²³ szerint a törvény veszélyes volt, mert nemcsak alkotmányellenesnek volt tekinthető, hanem jogi precedenst is teremthetett. Élesen bírálta a nyílt cigányellenességet és a

20 Kirpal, Irene (1886–1977) nevelőnő, képviselő. Számos nő- és gyermekvédő törvényjavaslat betervezője.

21 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101007.htm>

22 Gáti József (1888–1945) kárpátaljai magyar kommunista képviselő, újságíró, szerkesztő.

23 Krebs, Hans (1888–1947) szélsőséges náci politikus.

homályos tételeket, melyek a munkakeresőket és a német kisebbséget is diszkriminálhatták, azonban ő is a „cigány bűn” (cikánske zlo) elterjedéséről beszélt, csak más törvényi megoldást javasolt.²⁴

Az előterjesztő Viškovský után talán a legpopulistább hangnemet a politikai katolicizmus programját képviselő néppárti politikus Jan Jiří Krejčí²⁵ ütötte meg. A cigány gyermekek elvételét a „bűnöző életmód” visszaszorítása miatt helyesnek tartotta és a törvényt szegő cigányok külön jellel való megjelölését (tetoválását!) vetette fel. Éles szópárbajba bonyolódott a kommunista képviselőkkel, akiknek a cigányok melletti kiállását támadta.²⁶

Az utolsó hozzászóló Mondok Iván²⁷ kommunista képviselő volt, aki Gátihoz hasonlóan kihasználta a lehetőséget a kapitalizmus bírálata. A törvényt a csehszlovák burzsoá állam válságtünetének tekintette, amely csak elnyomó és megtorló apparátust volt képes mozgósítani a problémával kapcsolatban. A célzottan romaellenes törvényt a proletariátussal szembeni represszió újabb jeleként értelmezte. Ő is aktuálpolitikai síkra terelte a mondanivalóját: a kárpátaljai szociális viszonyokat mutatta be és a munkásság mozgósítására hívott fel.²⁸

Végül a törvény előterjesztője, Viškovský, záróbeszédében az ellenzéki észrevételeket, az alkotmányellenességet, a nemzetiségi és faji megkülönböztetés vádjait határozottan elutasította. A vitát követően került sor a módosító indítványok benyújtására. A legaktívabbak a kommunisták és a cseh, valamint a német szociáldemokraták voltak. A kormánytöbbség azonban a változtatásokat nem fogadta el és a törvényt második olvasatban megszavazta.²⁹

A rendelkezés a törvénykönyvben a 117-es számot kapta. 1928-ban kormányrendelet született a végrehajtásáról, melynek szellemében a minisztériumok kidolgozták az utasításait és irányelveiket. (Poliaková 1999, 26. p.)³⁰

24 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101007.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101008.htm>

25 Krejčí, Jan Jiří (1883–1952) politikus, képviselő és szenátor.

26 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101008.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101009.htm>

27 Mondok Iván (1893–1941) újságíró, kárpátaljai kommunista politikus.

28 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101009.htm>

29 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101009.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101010.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101017.htm>; <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101018.htm>

30 A törvény a csehszlovák jogrend részét képezte 1950-es megszüntetéséig. Horváthová 2017, 177. p.

Következmények

A cigánytörvény gyakorlati alkalmazásának súlyos következményei voltak: az önkormányzatok és a helyi közigazgatási szervek, a csendőrség és a bíróság megtorló jellegű intézkedéseikhez, döntéseikhez immár jogalapot biztosított. Számos hivatali túlkapás rögzíthető. Például Gömörben vagy a szepesi régióban, ahol a romákat kitiltották a fürdőhelyekről és a tátraaljai községekből. (Kollárová-Švorcová 2001, 141. p.; Geceľovský 2004, 34–48. p.) Kevésbé ismert, hogy a cigányellenesség erőszakos megjelenésére is sor került. A Pöstyén melletti Pobeďný község 1928-ban cigánypogromáról vált híressé. A helyi gazdák hat romát meggyilkoltak és 18-at megsebesítettek. Egy tűzvész miatt, melyről utólag kiderült, hogy falubeli gyerekek okozták. (Pivoň 2007, 151. p.)

Paradox módon ez a cigányellenes törvény új lendületet adott a csehszlovákiai romakutatásoknak. František Štampach³¹ cseh antropológus és pedagógus tollából 1929-ben született meg a romákkal foglalkozó első terjedelmesebb munka (Cikáni v Československé republice), amelyben a szlovákiai cigány közösségek körében végzett antropológiai kutatásait is összegezte. Štampach, aki a romákat kulturális nemzetnek tekintette, de asszimilációjukat elkerülhetetlennek látta, a cigánytörvényről a csehszlovákiai nemzetieségeket bemutató honismereti monográfiájában mondott véleményt. Szerinte a törvény káros volt, mert a cigányokat aszociális, a többségre veszélyes elemként állította be. Egy ilyen szabályozás az asszimilációjukat nem oldhatta meg, hiszen helyzetük a társadalmi elszigeteltség és kirekesztettség következménye volt. A kivezető utat a megfelelő oktatási és művelődési lehetőségek biztosításában látta. (Štampach 1933, 292. p.)³²

A csehszlovák állam egyik alapítója, a „felszabadítónak” is nevezett, a köztársasági elnöki tisztet lemondásáig 17 éven keresztül betöltő és a cseh államiság jelképévé vált államférfi-filozófus, Tomáš Garrigue Masaryk emlékiratában a következő gondolatot fogalmazta meg: „Az életben türelemre van szükség! Mindenben, mindenütt, de különösen a politikában. Türelem nélkül nincs valódi demokrácia. A türelem a humanitás garanciája.” (Masaryk 1990, 357. p.)³³

Ez a mérsékletre felszólító gondolatfűzér a soknemzetiségű ország krédója is lehetett volna. Bár Masaryk a nemzetiségi kérdés sokféleségével tisztában volt és a különböző, mégis megfelelő megoldásokat támogatta, mégis az államérdeket kezelte priori-

31 Štampach, František (1895–1969) cseh antropológus, etnológus és pedagógus.

32 Štampach munkásságának értékelésére Pivoň 2001, 71–77. p. Štampach hozta létre a cigányság helyzetével foglalkozó tudományos társaságot (Společnost pro výzkum a řešení cikánské otázky).

33 A Masaryk-kultuszra és Ferenc József uralkodói nimbuszával rokon államfői jegyekre Orzoff 2008, 121–137. p.

tásként. Szerinte a csehszlovák államnak a kisebbségi kérdéseket mennyiségi és minőségi jellemzők szerint kellett mérlegelnie. (Masaryk 2007, 186, 212. p.) Ennek az lett a következménye, hogy a csehszlovák nemzet fikcióját deklaráló, a nemzetállamépítés ellentmondásait felmutató és némely területen nem demokratikus kisebbségpolitikát gyakorló államalakulat szilárdságát a megoldatlan nemzetiségi problémák és a kedvezőtlen külpolitikai helyzet következményei ásták alá. (Karník 1995, 149–156. p.)

Ebben az állampolitikai konstellációban a cigányság politikailag, gazdaságilag és szociálisan perifériára szorult. Az idézett masaryki gondolatoknak sajnos nem volt semmiféle pozitív hatásuk, kisugárzásuk a csehszlovák kormányok romapolitikájára. A csehszlovák parlamentarizmus mechanizmusai, a hatalommegosztás szervei, melyek egyszerre viselték magukon a modernség és a hagyománytalanság jegyeit, képtelenek voltak újítoólag fellépni, éppen ellenkezőleg, a masaryki türelmi politikát nem alkalmazták és a romák diszkriminációját továbbra is fenntartották.

Szakirodalom

- Baloun, Pavel 2018. Československá civilizační mise: asimilační praktiky vůči „cikánským” dětem v letech 1918–1942. *Dějiny – Teorie – Kritika*, 15. évf. 2. sz. 175–202. p.
- Binder Mátyás 2009. Beások, etnikai mobilizáció és identitás. *Kisebbségkutatás*, 18. évf. 2. sz. 207–228. p.
- Danihel, Vincent 2000. The Roma in Slovakia – Past, Present and Future. *OSCE Yearbook*, 6. sz. 271–280. p.
- Džambazovič, Roman 2001. Rómovia v Uhorsku koncom 19. storočia. *Sociológia*, 33. évf. 5. sz. 491–506. p.
- Gecel'ovský, Vladimír 2004. *Nariadenia voči Rómom na Slovensku do roku 1945*. Prešov, Victoria.
- Heumos, Peter 1995. Strukturální prvky první Československé republiky. Politicko-společenský systém, intermediární organizace a problém stability. *Soudobé dějiny*, 2. évf. 2–3. sz. 157–168. p.
- Horváthová, Jana 2003. Dílčí příspěvek k zamyšlení nad povahou a působením zákona č. 117/1927 Sbzn. o potulných cikánech ze zorného úhlu současných znalostí v oblasti romistiky a sociální práce. (Na základě nepublikovaných písemných i ústních pramenů.) In Dvořák, Tomáš–Viček, Radomír–Vykoupil, Libor (szerk.): *Milý Bore... Profesorovi C. Nečasovi k jeho sedemdesiatym narodeninám venujú priatelia, kolegovia a žiaci*. Brno, Historický ústav AV ČR; Historický ústav FFMU; Matice moravská, 311–319. p.
- Horváthová, Jana 2017. První československá legislativní úprava ve vztahu k Romům. In Fasora, Lukáš–Štěpánek, Václav (szerk.): *Dějiny Brna. Předměstské obce*. Brno, Statutární město Brno, 377–391. p.
- Jakoubek, Marek 2007. Otázka kultúry na poli tzv. romské problematiky. *Česko-slovenská historická ročenka*, 12. évf. 103–119. p.

- Jakoubek, Marek 2008. Úskalí budování romského národa? In Lupták, Lubomír–Ondrejcsák, Róbert–Valašek, Tomáš (szerk.): *Panoráma mapping security discourse 2007–2008*. Bratislava, Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy (CENAA), 175–192. p.
- Jakoubek, Marek–Budilová, Lenka (szerk.) 2008. *Romové a Cikáni – neznámí i známí. Interdisciplinárny pohľad*. Voznice, LEDA.
- Jurová, Anna 1998. História Rómov na Slovensku stále neznáma (Úvaha o problémoch výskumu). *Človek a spoločnosť*, 1. évf. 3. sz. 17–21. p.
- Jurová, Anna 2007. Problémy výskumu histórie Rómov na Slovensku (v Československu) v 20. storočí. *Česko-slovenská historická ročenka*, 12. évf. 129–140. p.
- Kárník, Zdeněk 1995. Fenomén první republiky v proudu dějin. *Soudobé dějiny*, 2. évf. 2–3. sz. 149–156. p.
- Kollárová-Švorcová, Zuzana 1988. K problematike cigánskej otázky na Spiši (1918–1938). *Slovenský národopis*, 36. évf. 1. sz. 137–146. p.
- Liégeois, Jean-Pierre 1995. *Rómovia, Cigáni, kočovníci. Dejiny a súčasnosť v európskom kontexte*. Bratislava, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Eropy.
- Mann, B. Arne 2002. Prehľad romistiky na Slovensku. *Slovenský národopis*, 50. évf. 3–4. sz. 421–431. p.
- Mann, B. Arne 2005. A szlovákiai romológiai kutatások áttekintése. In Prónai Csaba (szerk.): *Lokális cigány közösségek Gömörben. Identitásváltozások marginalitásban*. Budapest, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 7–20. p.
- Masaryk, Tomáš Garrigue 1990. *A világforradalom 1914–1918*. Bratislava–Pozsony, Madách Könyvkiadó.
- Masaryk, Tomáš Garrigue 2007. *Cesta demokracie II. Projevy, články, rozhovory 1921–1923*. Praha, Ústav T. G. Masaryka; Masarykův ústav; Archiv AV ČR.
- Nagy Pál 2008. Az emberevési vád mítosza és valósága – A kassai „emberevő” per (1929). In Cserti Csapó Tibor (szerk.): *„Tízéves a romológia” – PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék konferenciája, 2007. november 23*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 97–126. p.
- Nagy Pál 2009. „Cigánykannibalizmus”: önvád és metafora. Szepsi a cseh–magyar impériumváltás árnyékában, 1927–1940. *Századvég*, 51. sz. 99–132. p.
- Nečas, Ctibor 1986. Evidence československých Cikánů z let 1922–1927. *Český lid*, 55. évf. 2. sz. 66–71. p.
- Nečas, Ctibor 1988. Pronásledování Cikánů v období Slovenského štátu. *Slovenský národopis*, 36. évf. 1. sz. 126–136. p.
- Orzoff, Andrea 2008. The Husbandman: Tomáš Masaryk's Leader Cult in interwar Czechoslovakia. *Austrian History Yearbook*, 39. évf. 121–137. p.
- Pavelčíková, Nina 2007. K otázkam metodického prístupu a terminologických problémů výzkumu slovenských a českých Romů ve 20. století. *Česko-slovenská historická ročenka*, 12. évf. 92–101. p.
- Pivoň, Rastislav 2001. František Štampach – jeho prínos pre rozvoj romistiky v Československu. *Romano Džaniben*, 8. évf. 1–2. sz. 71–77 p.
- Pivoň, Rastislav 2007. Několik poznámek o vzdělávání Romů v Československu. *Česko-slovenská historická ročenka*, 12. évf. 151–155. p.

- Poliaková, Tatiana 1999. *Rómska populácia v procese historického vývoja*. Trnava, SAP.
- Prónai Csaba 2004. A kulturális antropológia jelentősége a cigánykutatásban (Három példa). In Kovács Nóra–Osvát Anna–Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet évkönyve III. Budapest, Akadémiai Kiadó, 253–271. p.
- Šalamon, Pavol 1988. Vplyv tlače medzivojnového obdobia na formovanie vzťahu obyvateľov k Cigánom. *Slovenský národopis*, 36. évf. 1. sz. 147–154. p.
- Šípek, Zdeněk 1990. Cikánska otázka v prvním desetiletí ČSR. *Český lid*, 77. évf. 3. sz. 139–144. p.
- Štampach, František 1933. Cikáni v Československé republice. In Dědina, Václav (szerk.): *Československá vlastivěda*. 2. kötet, Praha, Sfinx Bohumil Janda.
- Tišliar, Pavol 2007. *Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919. Príspevok k populačným dejinám Slovenska*. Bratislava, STATIS.
- Vaníček, Miroslav 2005. *Rómska otázka v ČSR 1918–1927*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku.
- Zupková, Eva 2007. Rómovia v Košiciach po vzniku ČSR (Analýza evidencie z roku 1924). *Československá historická ročenka*, 12. évf. 141–149. p.
- Zupková, Eva 2007: Kultúrna, vzdelávacia a zdravotno-osvetová činnosť košických spolkov medzi rómskou populáciou (1918–1938). *Človek a spoločnosť*, 10. évf. 3. sz. 4–10. p.

GAUČÍK ISTVÁN

THE GENESIS OF THE 1927 CZECHOSLOVAK ANTI-GYPSY LAW

The author deals with the situation of the Roma minority in Czechoslovakia between the two world wars. In the introduction, he briefly reviews the results of Czech and Slovak research on Roma studies. He points out the difficulties of collecting statistical data on the Roma. Special attention is paid to the so-called Slovak Roma population and the social consequences. It deals in detail with the origins of the so-called Gypsy Law of 1927, the parliamentary debate and the future of Czechoslovak Roma policy. The author concludes that the Roma in Czechoslovakia were politically, economically and socially marginalised. Masaryk's ideas had no positive impact on the Roma policy of Czechoslovak governments. The mechanisms of Czechoslovak parliamentarism, the organs of power-sharing, which bore the marks of both modernity and unconventionality, were unable to innovate, on the contrary, they failed to apply the Masarykian policy of tolerance and continued to discriminate against the Roma.